WEER-GODEN OP BERGEN

UKKEL

DOE-HET-ZELF WANDELING BRUSSEL

BUURT	OBSERVATORIUM, UKKEL - WOLVENDAELPARK
STARTPLAATS	HELDENSQUARE, 1180 UKKEL
AANKOMSTPLAATS	HELDENSQUARE, 1180 UKKEL
AFSTAND	4,6 KM
PUBLICATIEDATUM	1 SEPTEMBER 2020
EEN INITIATIEF VAN	BRUKSELBINNENSTEBUITEN EN MUNTPUNT

INLEIDING

Deze wandeling van Brukselbinnenstebuiten verkent een stukje van de vallei van de Ukkelbeek. De verkenning begint en eindigt aan de Heldensquare. We wandelen via de Crabbegatweg en het Wolvendaelpark weg van het centrum van Ukkel, naar de begraafplaats aan de Dieweg, het Longchampzwembad en de Russisch-orthodoxe kerk; stuk voor stuk beschermde gebouwen of landschappen.

1 HELDENSQUARE

Ukkel is een heuvelachtige gemeente. De naam betekent trouwens 'heuveltje'. De Geleytsbeek, een zijrivier van de Zenne, en haar eigen zijriviertje, de Ukkelbeek, sneden diepe dalen in het landschap. De Heldensquare ligt op de plek van een voormalig natuurlijk vijvergebied van die Ukkelbeek. Net zoals de Zenne in het centrum verdween ook deze waterloop uit het zicht, maar de vallei bleef. Dat zal je tijdens deze wandeling goed merken.

In Brussel kan je blijkbaar ook een driehoek zonder verpinken 'square' noemen. Dit parkje met een oorlogsmonument vormt een scharnier tussen de Brugmannlaan en de De Frélaan, twee verkeersassen die in de 19de eeuw zijn aangelegd om Ukkel beter met Brussel te verbinden. De De Frélaan leidt naar het Ter Kamerenbos en volgt in feite de ingekokerde Ukkelbeek.

→ *Wandel naar beneden en steek de De Frélaan over aan het zebrapad. Wandel vervolgens door het openstaande hek in de muur tot aan het kasteel.*

2 KASTEEL WOLVENDAEL

Het Wolvendaelpark is een restant van het Zoniënwoud. De vijver voor het kasteel was oorspronkelijk een natuurlijke vijver aan de Ukkelbeek. In 1920 werd hij gedempt... en is intussen opnieuw aangelegd. Bij het inkokeren van rivieren en het dempen van vijvers zag men immers over het hoofd dat hierdoor de zwelcapaciteit van het water behoorlijk ingeperkt werd. De versteende bodem van het verstedelijkte Ukkel zorgt voor een te snelle regenwaterafvoer naar de te beperkte rioolcapaciteit. In 2019 nam de Brusselse watermaatschappij Vivaqua een ondergronds stormbekken in gebruik: een 1,3 km lange pijp die verborgen ligt onder de De Frélaan, de Brugmannlaan en de Stallestraat. De bedoeling is een einde te maken aan de regelmatige overstromingen van de Ukkelbeek.

HELDENSQUARE

In 1928 kocht de bankier Jacques Coghen het kasteeltje (1763) samen met het domein als buitenverblijf. Coghen werd de allereerste Minister van Financiën van het onafhankelijke België en speelde door talrijke bestuursmandaten een vooraanstaande rol in de industriële ontwikkeling van het land. Leopold I verhief hem tot graaf. Zijn kleindochter Laura Mosselman de Chenoy huwde in Brussel met een Italiaanse markies, don Fulco Beniamino Ruffo di Calabria. Zij werden de grootouders van koningin Paola.

→ *Loop het park terug uit langs waar je binnenkwam. Sla rechtsaf en meteen opnieuw rechtsaf in de Crabbegatweg.*

KASTEEL WOLVENDAEL

3 HOF TEN HOREN

Het historische gebouw op de hoek is het 16de-eeuwse Hof ten Horen. Het deed ooit dienst als rechtbank voor jachtdelicten in het Zoniënwoud, vandaar de jachthoorn op de zijgevel. Door de eeuwen heen kreeg het verschillende bestemmingen, sinds de 19de eeuw is het een brasserie. De Brusselaars kwamen er op zondag rijstpap of een boterham met plattekaas eten. De zaak trok ook veel kunstenaars aan: onder andere schrijver Charles de Coster (1827-1879) was hier klant en situeerde er een scène in het verhaal van Tijl Uilenspiegel. De plaat aan de overkant van de straat verwijst hiernaar. Het huidige restaurant Loggia dei Cavalieri mikt op een klasse hoger.

4 CRABBEGATWEG

De Crabbegatweg is de oude verbinding van Ukkel met het gehucht Carloo, de huidige wijk Sint-Job. Het gaat om een zogenaamde 'holle weg', een weg die door erosie en intensief gebruik lager ligt dan het omliggende landschap. Zo'n weg vormt daardoor een microklimaat voor fauna en flora. De Crabbegatweg is sinds 1989 als landschap beschermd. Let op de Franse vertaling: chemin du Crabbegat. Op deze wandeling zal je meermaals opmerken dat in het overwegend Franstalige Ukkel oude Nederlandse toponiemen toch bewaard bleven.

→ *Loop de holle weg in. Aan een splitsing sla je rechtsaf, tot onder een brugje door. Neem meteen daarna de trap links omhoog zodat je over de brug terug het Wolvendaelpark inloopt. Neem de Josse Dierickxdreef, het pad in het verlengde van de brug, dat leidt naar de houten afsluitingen aan een ravijntje. Volg dit pad naar links – het heet nu Raymond Dierickxdreef – langs en over*

CRABBEGATWEG

het 'ravijn' door het wilde gedeelte van het park tot je weer aan het aangelegde gedeelte bent. Volg aan de grasvlakte enkele meters naar links en neem dan rechts de Claude Lyrdreef.

5 WOLVENDAELPARK

Oorspronkelijk omringde een Franse, geometrische tuin het kasteel Wolvendael. In 1909 liet de toenmalige eigenaar baron Janssens het domein gevoelig uitbreiden en heraanleggen tot een typisch Engels landschapspark. Hierbij maakte hij maximaal gebruik van de natuurlijke hellingen van de Ukkelbeekvallei. Het park is doorsneden door dreven genoemd naar kunstenaars die op een of andere manier iets te maken hebben met de gemeente Ukkel. Op een overdaad aan groene bordjes lees je onder meer de namen van de schilders John Cluysenaar, Laura Turner en Henri Rodoit en de striptekenaars Hergé, Bob de Moor en Edgar Pierre Jacobs.

→ *Volg de Claude Lyrdreef. De dreef slingert zich in het midden van de helling verder en biedt een mooi uitzicht op het park, zowel naar beneden als naar boven. Volg het pad tot het einde, neem rechtdoor de Albert Dasnoydreef, achter het omheinde bomeneiland met een gedenksteen voor burgemeester Vanderkindere. Neem dan de tweede dreef naar rechts, de Hergédreef, om het park uit te lopen. Deze dreef geeft als het ware de richting aan naar de laatste rustplaats van Hergé, de begraafplaats aan de Dieweg. Steek daarvoor de straat over en neem direct de eerste straat schuin links, de Ruststraat. Aan het volgende kruispunt neem je de Dieweg links, tot aan het hek van de begraafplaats (vrij toegankelijk van 8u30 tot 16u).*

6 BEGRAAFPLAATS AAN DE DIEWEG

De Gemeentelijke Begraafplaats Dieweg (1867) verving de parochiekerkhoven van Sint-Pieter en Sint-Job, die door de bevolkingstoename te klein werden. De aanleg van nieuwe begraafplaatsen was een strijdpunt tussen liberalen en katholieken. De liberale regering Frère-Orban besliste in 1859 dat 'kerk-hoven' eigenlijk 'begraafplaatsen' moesten worden, eigendom van de gemeente, los van de Kerk. Tegelijkertijd speelde er ook een hygiënische bezorgdheid. De cholera-epidemie van 1866 versnelde de beslissing van de gemeente om dit stuk grond langs de Dieweg te kopen en als begraafplaats in te richten.

Tot 1958 konden Ukkelaars hier hun laatste rustplaats vinden. Daarna stond de gemeente enkel nog bijzettingen in bestaande familiegraven toe. Met twee uitzonderingen: in 1983 voor het graf van striptekenaar Hergé en in 1996 voor dat van Philippe Hirschhorn, een jonggestorven vioolvirtuoos. Andere bekende persoonlijkheden die hier een gedenkteken hebben, zijn de architecten Paul Hankar en Jean-Pierre Cluysenaer, de politicus Charles Woeste, de bankiersfamilies Errera en Lambert (hun banken versmolten tot Bank Brussel Lambert) en de feministe Isabelle Gatti de Gamond. Als het niet om Ukkelaars ging, waren het vaak mensen die in het landelijke Ukkel een buitenverblijf hadden. De begraafplaats diende ook voor joden uit heel Brussel: hun graven vind je vooral in de rechterbenedenhoek van het terrein. Het loont de moeite om hier even rond te kuieren.

De vaak overgroeide grafzerken vormen een soort openluchtmuseum van verschillende architectuurstijlen. Bijzonder aan deze begraafplaats is dat ze ook bescherming geniet als landschap.

→ *Verlaat de begraafplaats. Volg de Dieweg verder naar rechts, tot op de kruising met de Wolvendaellaan.*

7 DIETSE WEG?

Op dit kruispunt merk je goed dat de Dieweg een hooggelegen weg is, die de heuvelkam volgt tussen de Ukkelbeek (links) en de Geleytsbeek (rechts). In de Romeinse tijd maakte de weg een verbinding tussen twee hoofdwegen, die van Bavay naar Asse en van Waver naar Mechelen liepen. De naam is wellicht afgeleid van 'diet', het volk, zoals 'diets' de taal was van het volk.

De tramterminus links werd in 1993 ingehuldigd, maar de burgemeester weigerde op de plechtigheid aanwezig te zijn. Decennialang stelde de liberale gemeente Ukkel zich om ideologische redenen vijandig op tegen de uitbouw van een performant openbaar vervoersnet. Vooral de kortzichtige afwimpeling van een metrolijn speelt de mobiliteit tot op vandaag parten.

De Dieweg klimt langzaam verder, tussen door veel groen omgeven woningen uit de jaren 1920 tot 1960, en wordt onderbroken door de Ringlaan. Die vormt een perfecte cirkel met een diameter van 400 meter.

→ *Volg deze cirkelvormige Ringlaan links tot aan de hoofdingang van de omheinde site binnenin de cirkel.*

8 KONINKLIJKE STERRENWACHT

De eerste Belgische Sterrenwacht lag in Sint-Joost-ten-Node (1833). Maar de verstedelijking en de toegenomen nachtelijke verlichting maakten de observaties daar steeds lastiger. Bovendien was het instrumentenarsenaal zodanig uitgebreid

BEGRAAFPLAATS AAN DE DIEWEG

KONINKLIJKE STERRENWACHT

KONING BOUDEWIJN

HOUZEAULAAN

dat het gebouw te klein werd. De Sterrenwacht vond op de afgelegen top van de Groeselenberg in Ukkel een nieuwe, meer geschikte locatie.

In 1883 begon men te bouwen. Door budgettaire problemen en politieke inmenging liep het niet van een leien dakje. Op een bepaald moment bood toenmalig directeur Jean-Charles Houzeau zelfs zijn ontslag aan. Het oorspronkelijke ontwerp van de jonge architect Octave Van Rysselberghe (broer van de bekende schilder Theo) kwam echter grotendeels tot stand.

De directeur en ambtenaren woonden ter plekke, in de gebouwen links en rechts van de ingang. De nieuwe sterrenwacht lag immers ver van de bewoonde wereld. Vandaag bieden de gebouwen onderdak aan drie verschillende instellingen: de Koninklijke Sterrenwacht, het KMI en het Belgisch Instituut voor Ruimte-Aëronomie (BIRA), waar Dirk Frimout werkte. Het geheel werd in 2018 omgedoopt tot Space Pole.

9 KONING BOUDEWIJN

Op het driehoekige grasperk tegenover de ingang is van alles te zien. De eik stond er eerst. Die werd al in 1930 aangeplant om de honderdste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid te herdenken, samen met de Ukkelse slachtoffers die daarbij vielen.

In 1997 verscheen het bronzen beeld van koning Boudewijn. De in 2010 overleden beeldhouwster Elisabeth Barmarin, die om de hoek woonde, stelde de vorst merkwaardig genoeg mijmerend voor, met de blik naar beneden gericht. Terwijl hij een sterke belangstelling koesterde voor de sterrenkunde en de wetenschap in het algemeen. Hij bezocht meermaals de sterrenwacht.

Op de tegels achter hem zijn met nagels sterrenconstellaties weergegeven. Hierrond liet de gemeente in 2020 tijdelijk twee grote, abstracte sculpturen in cortenstaal plaatsen: Le Repos en L'Angévine, werk van de eveneens Ukkelse beeldhouwer François Canart. Maar wanneer je dit leest, zijn ze wellicht alweer weggehaald en wie weet vervangen door iets nieuws.

→ *Neem tegenover de eik de dalende Houzeaulaan, genoemd naar de eerste directeur van de Sterrenwacht.*

10 HOUZEAULAAN

Deze buurt is rijk aan fraaie villa's: links passeer je op nr. 99 een ruime, heldere woning uit 1937 van architect Adrien Blomme. Het door Le Corbusier geïnspireerde modernisme straalt uit de horizontale lijnen en de functioneel ingeplante vensters.

De vroegere gemeenteschool uit 1917 op nr. 87 (nu Athénée Royal) is een laat werk van de Brusselse scholenspecialist Henri Jacobs. Met veel moeite herken je hier en daar nog een art-nouveau-element. De architect werkte volgens de richtlijnen van de 'Ecole Modèle' van de vrijzinnige Ligue de l'Enseignement. Hierbij stond de ontwikkeling van het kind centraal, met minder aandacht voor de hiërarchie. Licht, lucht, kleur en een verzorgde schoolomgeving moesten betere leerkansen bieden.

→ *Sla bij de eerste zijstraat linksaf, de Groeselenbergstraat in.*

11 DEWANDELEERBLOK

Ook deze Groeselenbergstraat behield haar oude naam in de vertaling naar 'Rue Groeselenberg'. De voormalige buurtwinkel op de hoek, nu het Frans-Belgisch-Columbiaans restaurant Chez Carlos (nr. 159), heeft mooie art-decoglasramen.

Meteen rechts verspringt de rooilijn en liggen, achter de groene haag, enkele dieper gelegen arbeidershuizen: het Dewandeleerblok. De vijf eenvoudige huisjes uit de jaren 1860 vormen de laatste herinnering aan het landelijke Ukkel. Blijkbaar ontsnapten ze aan de aandacht van de projectontwikkelaars. De rooilijnen van de nieuwe omringende straten hielden geen rekening met hun oriëntatie.

→ *Volg de Groeselenbergstraat verder tot nummer 99 op je rechterkant.*

HOUZEAULAAN

12 SCIENSANO

Sciensano is sinds kort helaas alom bekend geworden. Deze federale instelling ontstond in 2018 uit de fusie van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (WIV) en het Centrum voor Onderzoek in de Diergeneeskunde en Agrochemie (CODA). Sciensano doet onderzoek en geeft advies rond dierengezondheid en de veiligheid van de voedselketen. In 2020 coördineert het instituut de bestrijding van het coronavirus in België. De hoofdzetel ligt in Elsene, hier in Ukkel wandel je langs de laboratoria waar zo'n 180 mensen werken.

→ *Loop de Groeselenbergstraat verder af tot die na een bocht naar rechts verder loopt in de Beeldhouwerslaan. Daarna kom je weer op de De Frélaan.*

13 LA FERME ROSE

Aan de overkant van de straat zie je de zalmroze bakstenen muur van Hof ten Hove, een oude Brabantse vierkantshoeve die haar functie behield tot 1954. In 1971 kwam het goed in handen van de gemeente die het na jarenlang dralen restaureerde en heropende als cultuurcentrum La Ferme Rose.

→ *Steek de straat over en neem de straat rechts van Hof ten Hove. Je klimt omhoog langs de andere oever van de Ukkelbeek. Ga verder tot je links een modernistisch gebouw ziet opduiken.*

14 ZWEMBAD LONGCHAMP

In 1971 ontwierpen de architecten Charles De Meutter en Jean Koning dit bijzondere zwembad. Als je er even binnen kan lopen, krijg je een beter zicht op het concept van het gebouw. Inkom, kijkterras, toegangstrap naar de kleedhokjes en zwembad zelf zitten onder een groot gemeenschappelijk dak zonder dragende muren of zuilen. Het dak heeft een V-vorm (voor de wiskundige geesten: het is een hyperbolische paraboloïde). De verantwoordelijke ingenieur was de Fransman René Sarger, die eerder ervaring opdeed met een soortgelijk dak voor het Franse paviljoen op Expo '58, en met het toeristische paviljoen dat ter gelegenheid van de Expo op het De Brouckèreplein werd gebouwd en daar bleef staan tot 1973. Ook de buitenmuren zijn niet dragend: het hele dak steunt op twee diametraal tegenoverliggende hoekpunten.

→ *Neem de andere uitgang die naar de parking van het zwembad leidt.*

RUSSISCH-ORTHODOXE SINT-JOBKERK

De lichtkoepels in de bodem buiten verraden dat er nog ruimtes onder de grond zitten: de kleedkamers. Het dak hiervan is een groendak: in het Brussels Gewest is zo'n groendak verplicht voor elke nieuwbouw of renovatie van een plat dak van meer dan 100 m². Het doel is een betere thermische isolatie, maar ook het vertragen van de regenwaterafvoer naar de riolen, opnieuw om overstromingsproblemen tegen te gaan.

→ *Neem in de parkinghoek achteraan (rechts van de schoorsteen van het zwembad) het pad naar beneden. Neem rechtdoor de Burgemeester Jean Herinckxlaan, omzoomd door dure maar eerder banale flatgebouwen. Draai de eerste straat links in, de Boetendaellaan, tot aan de De Frélaan die je rechts inslaat.*

15 RUSSISCH-ORTHODOXE SINT-JOBKERK

Iets verder, aan de overkant van de De Frélaan, springt de orthodoxe Sint-Jobkerk in het oog. Na de Oktoberrevolutie van 1917, waarbij de 'rode' bolsjewieken de macht grepen, kwamen honderden 'witte' Russische vluchtelingen in Ukkel terecht, vaak officieren of leden van de hoge adel. Ze droomden van een spoedige herovering van het vaderland.

Het orthodoxe geloof was een sterk bindmiddel. De Synodale Kerk, die elk contact met de Sovjet-Unie weigerde, bouwde vanaf 1936 deze kerk, met giften uit binnen- en buitenland. Het gebouw met de opzichtige uivormige torenspits was tegelijk een monument voor de slachtoffers van de revolutie en voor de vermoorde tsaar Nicolaas II.

De kerk kreeg Sint-Job als patroonheilige, aan wie in Ukkel ook een katholieke kerk gewijd is, maar wiens feestdag 19 mei toevallig ook de geboortedag was van Nicolaas II. Het lot wou dat nauwelijks een jaar later, in 1937, de gevluchte tsaristen een eindje verder in dezelfde straat een nieuwe buur kregen: de ambassade van... de Sovjet-Unie! De zondagse dienst van 10:30 uur wordt opgeluisterd met indrukwekkende Oud-Slavische gezangen.

→ *Volg de De Frélaan verder. Je komt opnieuw aan de Heldensquare, het beginpunt van de wandeling.*

Muntpunt is de grootste Nederlandstalige bibliotheek van Brussel. Het startpunt voor nieuwsgierige geesten. Het infopunt voor wie z'n weg zoekt in de stad. Het vertrekpunt voor iedereen die Brussel wil beleven.

Muntpunt
Munt 6, 1000 Brussel
02 278 11 11 • info@muntpunt.be
www.muntpunt.be

Voor deze uitgeschreven wandeling deed Muntpunt een beroep op Brukselbinnenstebuiten. De gidsen van Brukselbinnenstebuiten hebben een groot hart voor Brussel en willen je de stad tonen in al haar veelzijdigheid. Ze hebben oog voor positieve en negatieve ontwikkelingen en vertellen fabeltjes noch pr-verhalen.

Brukselbinnenstebuiten
02 218 38 78
onthaal@brukselbinnenstebuiten.be
www.brukselbinnenstebuiten.be

Verantwoordelijke uitgever: Roel Leemans, Munt 6, 1000 Brussel • Fotografie: Sien Verstraeten